

VODILA ZA POSREDOVANJE ŽIVIL V SOCIALNIH USTANOVAH

Pojasnilo: Vodila smo prevedli in priredili po brošuri Vodila za posredovanje živil v socialnih ustanovah, pravni vidiki (v originalu: Leitfaden für die Weitergabe von Lebensmitteln an soziale Einrichtungen, Rechtliche Aspekte)(1); izdajatelj: avstrijsko Zvezno ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo, okolje in vodno gospodarstvo, Dunaj, oktober 2011.

Uvod

Strokovnjaki ocenjujejo, da vzdolž celotne prehranjevalne verige zaradi različnih razlogov zavržemo od 10 do 40 odstotkov živil. Poleg neužitnih odstranujemo tudi živila, ki so sicer še povsem primerna za uživanje, so pa zaradi različnih razlogov ocenjena kot neprimerna za prodajo oz. uporabo v gospodinjstvih.

Vsa zavržena živila je treba obravnavati kot odpadke in z njimi postopati skladno z veljavnimi predpisi. Ker so bili za njihovo pridobivanje uporabljeni dragoceni viri, kot so kmetijske površine, voda, energija, delo in surovine, je, v kolikor so živila na koncu zavržena, ves ta vložek zaman. Zato je obravnava omenjene problematike ena izmed pomembnih točk programa odstranjevanja odpadkov, ki ga je v Avstriji v okviru zveznega plana za odstranjevanje odpadkov leta 2011 pričelo izvajati zvezno ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo, okolje in vodno gospodarstvo.

Če bi z živili ravnali bolj premišljeno, bi lahko hkrati socialno ogroženim zagotovili stroškovno ugodna živila. Razbremenili bi jih dela dnevnih obremenitev in jim ponudili možnost za izboljšanje njihovega življenjskega in zdravstvenega položaja.

Cilj vodil

Cilj vodil je nuditi osnovne informacije o posredovanju živil, ki so primerna za uživanje, vendar označena kot neprimerna za prodajo. Namenjene so tako živilskim podjetjem, ki oddajajo živila in bi rada dobila pregled o nadaljnji poti živil, kot tudi socialnim ustanovam, ki živila prejemajo in potrebujejo podporo pri nejasnostih v zvezi z živili.

Pri izdelavi vodil smo zajeli najpogostejše nejasnosti v zvezi z vprašanji, ki se pojavljajo v praksi. Vodila ne nadomeščajo zakonodaje. Predstavljajo pregled skozi različne vidike, ki so se v praksi izkazali kot posebej pomembni. Pri specifičnih vprašanjih pa uporabnike vodil usmerjamo še na dodatno literaturo in kontakte.

Katera živila so na voljo v socialnih ustanovah?

V socialnih ustanovah razpolagajo z živili iz vseh skupin živil, od svežega sadja in zelenjave do konzerv in globoko zamrznjenih izdelkov. Izjemo predstavljajo alkoholne pijače, ki jih večina socialnih ustanov ne

sprejema. Živila, ki so na voljo, so primerna za uživanje, vendar so zaradi različnih vzrokov označena kot neprimerna za prodajo.

Pojem »ni za prodajo« vključuje vsa živila, ki ne morejo biti dana na trg, ker ne dosegajo pričakovanih kriterijev oz. zaradi stabiliziranja trga. Doseganje pričakovanih kriterijev zajema npr. popolno svežino, zaradi katere so živila marsikdaj umaknjena že predčasno (npr. kruh od prejšnjega dne ter sveže sadje in zelenjava z manjšimi poškodbami itd.).

Pri sprejemu in nadaljnjem posredovanju živil je posebej pomembno preveriti dve oznaki:

- datum minimalne trajnosti;
- datum uporabe.

Pravilnik o označevanju živil tudi zahteva, da morajo biti izdelki v prodaji jasno, razumljivo in vidno označeni, kar pomeni, da morajo biti izdelki z manjkajočimi oznakami ali oznakami v tujem jeziku posebej označeni.

Razlogi za odstranitev živil iz proizvodnje ali iz prodaje so zlasti:

- nedoseganje predpisanih kriterijev za določene kakovostne razrede glede oblike, barve, velikosti;
- vzdrževanje cene izdelkov na trgu (če bi jih bilo preveč, bi cena padla);
- na trgu ni interesa;
- prevelika količina izdelkov (napačna predhodna analiza trga);
- napačne oznake na izdelkih (produkti ne dosegajo na oznakah navedene kvalitete);
- nedoseganje kriterijev kvalitete;
- manjše razlike med produktom in oznako na etiketi (npr. v navedeni teži);
- manjše okvare embalaže (npr. manjše udarnine);
- ostanki sezonskih izdelkov (npr. čokoladni velikonočni zajčki, ki niso prodani v obdobju praznikov);
- kozmetične napake na embalaži, ki nimajo vpliva na izdelek (npr. tujejezični napis);
- izdelki tik pred iztekom roka trajanja.

Kako poteka posredovanje živil v socialnih ustanovah?

Princip je enostaven: živila, primerna za uživanje, vendar neprimerna za prodajo, proizvodne ali trgovske organizacije zastonj izročijo socialnim ustanovam z namenom, da le te živila zastonj ali za minimalno ceno razdelijo zainteresiranim uporabnikom, potrebnim pomoči. Tako uporabimo živila, ki bi jih drugače po nepotrebnem zavrgli.

Posredovanje živil je v Avstriji urejeno z utečenim postopkom, pri katerem se živilo vrednoti kot »brezplačno«. Tudi logistični stroški so običajno pokriti z donacijami oz. s prihodki iz prodaje.

Različne socialne ustanove in organizacije, ki so pristojne za razdeljevanje za uživanje primernih, a za prodajo neprimernih živil, se med seboj zelo razlikujejo, in sicer glede na značilnosti, našteje v nadaljevanju.

Ponudba

Večina teh ustanov brezplačno prejete produkte tako tudi razdeljuje naprej. Posledično večinoma ne razpolagajo z vsemi vrstami živil. Nekatere izmed ustanov zato ciljano dokupujejo izdelke, da lahko svojim strankam nudijo celostno oskrbo z osnovnimi živilskimi izdelki. Poleg živilskih izdelkov nekatere nudijo tudi osnovne pripomočke za osebno higieno in gospodinjstvo, oblačila ter knjige.

Dodatna ponudba - kontakt za nudenje pomoči na socialnem področju

Številne organizacije stik s strankami, ki prihajajo po prehrabene izdelke, izkoristijo za možnost, da ljudem posredujejo tudi informacije o drugih virih pomoči.

Živila po pretečenem datumu minimalne trajnosti

Nekatere ustanove živil po pretečenem datumu minimalne trajnosti sploh ne prevzamejo, druge pa jih, posebej označene, predajo strankam.

Posebni kriteriji za prejemnike živil

Organizacije bi potrebovale dokazila, da se ta živila dejansko predajajo pomoči potrebnim (manjka pregled dejanskih potreb po pomoči, kar bi se lahko nadziralo na osnovi predložitve uradnih dokumentov ali določil o omejitvah glede števila nakupov, količine artiklov oz. max. vsote nakupa itd.).

Določitev cene izdelkov

Nekatere organizacije izdajajo živila brezplačno, pri drugih zahtevajo simbolično plačilo, največ do tretjine dejanske vrednosti izdelka. Določeni produkti, kot je npr. kruh, so v večini takih organizacij zastoj.

Ciljne skupine

Nekatere ustanove oskrbujejo druge z živili, ki jih le-te v originalni obliki ali predelane predajajo naprej (npr. kuhinja za brezdomce). Druge prevzemajo celotno pot od transporta in skladiščenja, do izdaje pomoči potrebnim (npr. socialne trgovine).

Organizacije »v ozadju«

Ustanove, ki razdeljujejo hrano, podpirajo različne nosilne organizacije in društva, npr. Karitas, Rdeči križ itd., pa tudi privatna društva in posamezniki. V nekaterih delajo izključno prostovoljci, v drugih so delavci redno zaposleni, z ustrežno izobrazbo.

Logistične zmožnosti

Zaradi različne opreme v ustanovah se tudi ponudba med njimi razlikuje (npr. možnost shranjevanja zamrznjenih izdelkov itd.).

Ker v Avstriji na tem področju delujejo organizacije, ki se med seboj zelo razlikujejo in se tudi aktualne razmere ves čas spreminjajo, je v vodilih nemogoče popolnoma opredeliti način njihovega delovanja. Uporabnike vodil zato napotimo na dodatne informacije.

Pravni okvirji

Za posredovanje živil v socialnih ustanovah veljajo vsa določila veljavne avstrijske živilske zakonodaje, še posebej za varnost živil, brez izjem. Socialna ustanova, ki skrbi za živila od njihovega sprejema, skladiščenja in razdeljevanja do druge socialne ustanove ali do končnega prejemnika, ima status živilskega podjetja. Na to dejstvo, ali razdeljuje izdelke brezplačno ali proti minimalnemu plačilu, nima vpliva. Gre namreč za podaljšano verigo distribucije živil, kjer so pravila jasno določena z veljavno zakonodajo.

Odgovornost proizvajalca za napake na izdelkih in garancija

Odgovornost proizvajalca za napake na izdelkih in nudenje garancije je v Avstriji urejena z Zakonom o odgovornosti proizvajalca za napake na izdelkih (Produkthaftungsgesetz) ter s civilnim zakonikom (ABGB).

Zakon o odgovornosti proizvajalca za napake na izdelkih predpisuje zahtevo za povrnitev materialne in nematerialne škode, ki je posledica napake v proizvodu. Za škodo odgovarja proizvajalec oz. uvoznik. Če tega ni mogoče določiti, odgovarja subjekt, ki proizvod daje v promet, v določenih primerih (kadar dobavitelj ni znan) je to lahko tudi humanitarna organizacija. Izdelek lahko obravnavamo kot neustrezen, če ne nudi varnosti, ki jo lahko potrošnik glede na vse okoliščine upravičeno pričakuje. Zgoraj navedeni zakon predpisuje zamenjavo izdelka oz. proizvoda.

V skladu z 922. členom Avstrijskega civilnega zakonika (ABGB) mora prodajalec zagotoviti, da ima prodani proizvod garantirane lastnosti. Če neko podjetje donira živila socialni ustanovi, slednji za podarjena živila ne odgovarja. Za drugačno situacijo pa gre, ko socialna ustanova proizvode distribuira svojim strankam za četudi majhno plačilo. V tem primeru mora imeti proizvod dogovorjene oz. opisane lastnosti. Bistveno je, da je kupec jasno in izrecno seznanjen s tem, da so ponujeni izdelki tik pred iztekom roka minimalne trajnosti oz. da jim je ta rok že potekel in da jih je zaradi tega potrebno hitro porabiti. Tudi ob upoštevanju tega navodila pa je od presoje socialne ustanove odvisno, ali bo, z namenom potrošniku prijazne rešitve, potrošniku zagotovila nadomestni izdelek ali vrnitev denarja.

Varna živila in živila, ki niso varna

Ravnanje z živilom v Avstriji podrobno urejajo predpisi o živilih. V skladu s temi se socialna ustanova, ki razdeljuje živila, v pravnem smislu šteje za živilsko podjetje. Za takšno socialno ustanovo tako v celoti veljajo vsa določila predpisov, ki urejajo to področje. Ministrstvo za zdravje skrbi za implementacijo predpisov s tega področja z izdajanjem številnih smernic, ki jih objavljajo na spletni strani ministrstva.

Živila morajo biti varna. Za varnost živila je vedno odgovorno živilsko podjetje, ki živilo proda oz. da nekomu drugemu. To pomeni, da se mora socialna ustanova prepričati o varnosti živil, ki jih bo razdeljevala ljudem, tako kot vsako drugo živilsko podjetje v predelovalni verigi. Socialna ustanova je

tako odgovorna za vsa živila, ki jih razdeljuje (tudi za živila pred iztekom roka minimalne trajnosti in živila, na katerih minimalni rok trajnosti ni označen) in te odgovornosti tudi pogodbeno ne more prenesti na nikogar drugega.

Odgovornost za varnost razdeljevanih živil velja od trenutka prevzema proizvodov (npr. pri proizvodih s poškodovano embalažo) do njihove oddaje.

Avstrijska agencija za zdravje in varnost živil (AGES) kot eno od svojih storitev ponuja tudi informacije o opozorilih in možnih odpoklicih živil, ki niso varna. AGES za popolnost in pravilnost podanih informacij ne odgovarja, saj je v skladu z zakonodajo za varnost živil, ki jih daje v promet, odgovorno vsako živilsko podjetje samo. Informacije so dostopne na spletni strani AGES-a (www.ages.at). Preko posebne spletne aplikacije se je možno na te novice tudi naročiti. Na ta način lahko naročniki sproti pridobivajo aktualna opozorila o proizvodih. Informacije o odpoklicih proizvodov in opozorila o proizvodih so objavljena tudi v mesečnem glasilu AGES-a. Takoj ko odkrijemo, da neko živilo ni varno, je proizvajalec dolžan živilo umakniti s trga in obvestiti pristojne institucije. Če je proizvod že dosegel potrošnike, jih je treba na primeren način obvestiti o razlogu za odpoklic živila ter živilo odpoklicati.

Datum minimalne trajnosti, rok uporabe ter datum nakupa

Datum minimalne trajnosti je datum, do katerega živilo ob pravilnem shranjevanju obdrži svoje specifične lastnosti. Določi ga proizvajalec. Ta datum po navadi nastopi še preden se živilo dejansko pokvari. Če pri oceni senzoričnih lastnosti živila (izgled, barva, vonj) ne ugotovimo pomanjkljivosti in je datum minimalne trajnosti prekoračen za čas, ki je v primerjavi s časom do končnega izteka roka uporabe živila majhen, lahko živilo brez pomislekov zaužijemo.

Rok uporabe lahko uporabimo namesto datuma minimalne trajnosti pri živilih, ki so z mikrobiološkega vidika zelo hitro pokvarljiva in ki lahko v kratkem času pomenijo neposredno nevarnost za zdravje ljudi.

Naknadno podaljšanje datuma minimalne trajnosti ali roka uporabe ni dovoljeno.

Če je datum minimalne trajnosti prekoračen, mora biti to dejstvo jasno in na razumljiv način označeno. Ti izdelki se lahko še naprej tržijo, če se tisti, ki živilo oddaja končnim potrošnikom ali gostinskim obratom, prepriča, da je živilo varno.

Če je prekoračen rok uporabe, živila ne smemo več dajati v promet.

Pakirana surova jajca imajo včasih poleg datuma minimalnega trajanja, označen tudi rok uporabe. Ta predstavlja maksimalni rok, v katerem mora živilo priti do končnega uporabnika - to je 21 dni po datumu, ko je bilo jajce izleženo. Po izteku tega roka surovih jajc ni več dovoljeno dajati na voljo potrošnikom. Po izteku tega datuma se izdelki sicer še vedno lahko uporabljajo (po termični obdelavi).

Preverjanje in prepoznavo proizvodov s prekoračenim datumom minimalne trajnosti, izvajajo tisti, ki proizvode dajejo v promet. Zakonodaja ne predpisuje natančno kako in na kakšen način izvesti preverjanje, tako npr. ne predpisuje števila vzorcev, ki jih je potrebno preveriti. V končni fazi je odgovornost za varnost živila na strani živilskega podjetja, ki proizvod da v promet. V konkretnem primeru je to humanitarna organizacija.

Odgovore na ev. dodatna vprašanja nudijo strokovne organizacije npr. raziskovalne institucije zveznih dežel, AGES in izvedenci za živila.

Higiensko ravnanje z odprtimi živili

Za delavce v socialnih ustanovah veljajo glede ravnanja z živili enake zahteve, kot za vsa ostala živilska podjetja. Izpolnjevati morajo določene zdravstvene zahteve. Podrobnejša navodila najdemo v prilogi št. 9 Smernic Ministrstva za zdravje za maloprodajne trgovine.

Ravnanje z določenimi nepakiranimi živili (npr. kruh in pecivo) velja za neoporečno takrat, kadar so živila skladiščena, transportirana in dana naprodaj na način, ki zagotavlja, da ne more priti do onesnaženja živila.

Pri vzpostavitvi higiensko ustreznega načina ravnanja z nepakiranimi živili, se lahko smiselno uporabijo Smernice za higiensko ravnanje s kruhom in pecivom v samopostrežnih trgovinah in restavracijah.

Sledljivost živil

Sledljivost pomeni (po veljavnih predpisih) možnost sledenja celotne poti živila skozi vse faze proizvodnje, predelave in prodaje. Sledljivost omogoča hitro ukrepanje v primeru, da se izkaže, da določeno živilo ni varno, saj onesnaženje lahko izvira iz različnih virov.

Zakonodaja od vsakega živilskega podjetja zahteva, da mora na zahtevo posredovati informacijo o tem, od kod njegovi proizvodi izvirajo in kam gredo.

Predpisi, ki urejajo sledljivost živil, veljajo tudi za socialne ustanove. Dolžnost dokumentiranja vedno velja za predhodno in naslednjo stopnjo v predelovalni verigi, v kolikor predhodno ali naslednjo stopnjo predstavlja živilsko podjetje.

Za praktično izvajanje sledljivosti je EU izdelala smernice, ki so dostopne na spletni strani Evropske Komisije- Generalnega direktorata za zdravje in potrošnike, pod rubriko "Varnost živil". Posebne smernice za Avstrijo so objavljene na spletni strani (avstrijskega) Ministrstva za zdravje. V primeru nejasnosti se lahko obrnemo na pristojne organe za varnost živil.

Dolgoročni učinki razdeljevanja živil

Prednosti razdeljevanja živil, s katerim se živila porabijo za prehrano, namesto, da bi bila zavržena, zadevajo vse tri stebre trajnostnega razvoja (ekonomija, ekologija, sociala). Tako podjetja kot tudi socialne ustanove lahko z zmanjšanjem stroškov za odstranjevanje odpadkov oz. kupovanja živil na drugi strani, dosežejo gospodarsko korist. Nadalje s temi živili pokrijemo del dnevnih potreb socialno ogroženih ljudi, s čimer se delno razbremeni proračun njihovih gospodinjstev.

Razdeljevanje živil tako predstavlja smiselno uporabo virov, potrebnih za proizvodnjo in distribucijo kot tudi zmanjšanje količine odpadkov, kar je dobrodošlo tudi iz ekološkega vidika.

Razdeljevanje živil ljudem v socialni stiski olajša njihovo fizično in psihično stisko in omili njihovo socialno izključenost. Vendar pa ne smemo pozabiti, da je osnovni namen teh ukrepov zmanjšanje količine odpadkov. Razdeljevanje živil, ki jih razdeljujejo socialne ustanove, tako ne more nadomeščati ostalih oblik socialne pomoči države, temveč predstavlja zgolj dodatek.

Literatura:

1. Schneider, F. Leitfaden für die Weitergabe von Lebensmitteln an soziale Einrichtungen. Wien: Bundesministerium für Land- und Forstwirtschaft, Umwelt und Wasserwirtschaft, 2011. Privzeto s spletne strani dne 8.9.2014:

http://bmg.gv.at/home/Schwerpunkte/VerbraucherInnengesundheit/Lebensmittel/Leitfaden_fuer_die>Weitergabe_von_Lebensmitteln_an_soziale_Einrichtungen